

Sarajevo

Interreligieuze dialoog van hart tot hart – 3 lessen uit Bosnië

Oeds Blok

Van 4 tot 10 april 2025 ging ik mee op studiereis naar Bosnië. Het thema was: ‘Religie als instrument voor vrede in een verdeelde wereld’. Vooral de persoonlijke ontmoetingen raakten mij. In deze blog vertel ik hoe mensen van verschillende godsdiensten elkaar kunnen ontmoeten. Wat is daarvoor nodig? En hoe doe je dat, persoonlijk en als gemeente?

Samen op reis

Herman Bouma nodigde mij uit voor deze reis. Ik ken hem via het netwerk Urban Expression. Hij organiseerde de reis samen met Bert de Ruiter, die veel ervaring heeft met interreligieuze dialoog. We reisden met een gemengde groep: zes christelijke leiders en een imam uit Amsterdam. Kletsen in de bus, samen eten, Turkse koffie in het oude Sarajevo... Zoals imam Abdelilah El Amrani zei: dat was “100%!” Helaas kon iemand uit de joodse gemeenschap op het laatste moment niet mee.

Het doel van de reis was om te leren van de manier waarop in Bosnië wordt gewerkt aan interreligieuze dialoog. We bezochten Sarajevo, Srebrenica en Mostar. Prachtige plaatsen, met een bewogen geschiedenis. We spraken met imams, priesters, een joodse voorganger, evangelische leiders en mensen die werken aan vrede. Onze gastheer was Aid Smajic, professor aan de Faculteit voor Islamitische Studies in Sarajevo.

Kaart van Bosnië

De oorlog en de rol van religie

Tussen 1992 en 1995 was er een vreselijke oorlog in Bosnië. De gevolgen zijn nog steeds zichtbaar. Bosnië-Herzegovina heeft een gemengde bevolking: 51% moslims, 31% orthodoxe en 15% katholieke christenen. Bosnië ligt tussen verschillende werelden. Eerst tussen het katholieke westen en het orthodoxe oosten (na de kerksplitsing in 1054). Later werd het deel van het Ottomaanse (Turkse) rijk. Zo zijn veel Bosniërs moslim geworden. In het westen wonen vooral Kroaten (katholiek) en in het oosten vooral Serviërs (orthodox). Door het land heen wonen deze groepen ook door elkaar.

In de oorlog werd geprobeerd om gebieden 'etnisch' te zuiveren. Dat leidde tot geweld en diepe wonden. We zagen hoe religie misbruikt kan worden om geweld te rechtvaardigen. Geloof en afkomst raken dan met elkaar verbonden. We spraken erover dat de rol van religie in het streven naar vrede soms te positief wordt voorgesteld. Onze gastheer Aid zei daarover: "Eerst zien, dan geloven." De reis nodigt ons uit om eerlijk naar onszelf te kijken: hoe gebruiken wij zelf geloof en macht?

Bezoek in moskee Sarajevo

Echte ontmoeting

Echte ontmoeting gebeurt vaak spontaan, in het dagelijks leven. Maar ook georganiseerde netwerken van religieuze leiders kunnen helpen. In mijn eigen wijk Soesterkwartier heb ik contact met enkele moslimfamilies. Vooral met één gezin ben ik bevriend geraakt.

Misschien ken jij ook mensen met een ander geloof — via werk, school, sport of de buurt. Sommige gemeenten doen mee aan interreligieuze dialoog of een iftar-maaltijd tijdens de ramadan. Voor anderen voelt dit nog ver weg. Daarom deel ik drie lessen uit onze reis.

1. Dialoog begint met luisteren

Met de groep brachten we een indrukwekkend bezoek aan Srebrenica. Srebrenica was in juli 1995 het toneel van de deportatie van 8.000 moslimmannen en jongens, die later bijna allen zijn vermoord door Servische troepen. Het wegvoeren gebeurde onder de ogen van Dutchbat, een Nederlands VN-bataljon.

In Srebrenica bezochten we imam Ahmed. Hij verloor zijn vader, opa en vier ooms tijdens de genocide. Na zijn studie keerde hij terug naar Srebrenica, waar nog maar weinig moslims wonen. Hij zoekt opnieuw de weg in het leven, wil anderen bijstaan. Gevraagd naar zijn beeld voor de toekomst zegt hij: “Ik weet het echt niet.” Hij is bang

door nieuw opblaiend Servisch nationalisme. Zijn geloof geeft hem kracht. “Wie leeft er met jullie mee?”, vragen we. “De wereldwijde moslimgemeenschap... en gewone mensen zoals jullie.”

Dat gesprek raakte ons allemaal. Dialoog begint met luisteren – écht luisteren. De ander willen begrijpen, zonder meteen je oordeel klaar te hebben. In het luisteren ontstaat ruimte voor het hart van de ander.

Begraafplaats Srebrenica

2. Dialoog vraagt kwetsbaarheid

In Sarajevo spraken we met Bryan Carey van Peacemaking Catalyst International. Hij woont al jaren in Bosnië. Hij zei dat dialoog vaak wordt gezien als iets voor religieuze leiders, die beleefd blijven maar zichzelf niet echt laten zien. Hij pleit juist voor “hart tot hart-dialoog” — gesprekken waarin gewone mensen iets van zichzelf delen. Dat is spannend, want je loopt risico geraakt te worden. Maar dat is juist nodig, zegt hij. Zo kun je elkaar beter begrijpen en vertrouwen opbouwen.

Bryan liet ons een oefening doen: op papier zes dingen opschrijven die belangrijk zijn voor onze identiteit. Daarna moesten we steeds iets wegstrepen, tot er één ding overbleef. Dat was moeilijk en confronterend. Maar het hielp ons om na te denken: wat is echt belangrijk voor mij? Juist dat punt is kwetsbaar in de dialoog.

Bij conflicten houden mensen vaak nóg sterker vast aan hun identiteit. Geloof, cultuur en afkomst worden dan harde scheidslijnen. Dialoog vraagt dat je durft te delen wat de

kracht van geloof is in jouw leven, zonder de ander te willen overtuigen. Je deelt de “hoop die in je is” (1 Petrus 3:15). Dit geeft een ander gesprek dan discussie over wie gelijk heeft.

Joodse synagoge Sarajevo (museum)

3. Dialoog bouwt vertrouwen

Wanneer mensen elkaar in een veilige ruimte ontmoeten, groeit er begrip. Dialoog is niet bedoeld om verschillen weg te poetsen, maar juist om echt jezelf te zijn, met respect voor de ander. Iedereen is de expert van zijn of haar eigen geloof. Als christen ga ik niet uitleggen hoe de islam werkt of wat er in de Koran staat. Dat wil ik horen van iemand die zelf moslim is. Andersom werkt dat ook zo. Het helpt niet als een moslim teksten uit de Bijbel gaat uitleggen.

In veel woonplaatsen zijn er netwerken van religieuze leiders. Als je als voorganger of gemeenteleiding meedoet, leer je anderen kennen. Als er iets ernstigs gebeurt, zoals het bekladden van een synagoge, het verbranden van de Koran of het bedreigen van christelijke vluchtelingen, dan kun je samen reageren – binnen je gemeenschap én in het openbaar. Als leiders elkaar vertrouwen, volgen hun gemeenschappen vaak ook.

Aan de Universiteit van Sarajevo is een gezamenlijke opleiding gestart voor moslims, katholieken en orthodoxen. Een priester die we spraken zei: “Goed nieuws verkoopt niet. Maar in 50 jaar kun je met verzoening een stapje verder komen.” Dialoog is bouwen aan vertrouwen, op de lange termijn.

Orthodoxe kerk Sarajevo

Geloof en relatie

Jezus zegt: “Heb God lief met heel je hart, en heb de ander lief als jezelf” (Marcus 12:29-31). In Gods koninkrijk gaat het om relaties – niet als middel, maar als doel op zich. Als groep zijn we hiervoor gegaan tijdens de reis. De ander ontvangen als een geschenk is iets moois. Het maakt je rijker en blij. Maar soms is het ook spannend of verwarrend. Toch geloof ik: God is erbij in dit soort gesprekken. Voor 100%!

Bezoek oud-burgemeester Mostar

Verwerking

- Welke stap kun jij zetten om iemand met een ander geloof beter te leren kennen?
- Welke keuze kun je als gemeente maken om actief mee te doen aan interreligieuze ontmoeting?

Misschien vind je het boeiend de preek te bekijken en beluisteren die Abdelilah hield naar aanleiding van de reis in de moskee Dar El Huda in Amsterdam. Dat kan via [deze link](#).

Oeds Blok, oeds@urbanexpression.nl / oeds.blok@unie-abc.nl

Dit artikel is als blog verschenen op www.unie-abc.nl.